

Рецензія

на підручник „*Historia 2. Część 2. Zakres rozszerzony. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych*”, Janusz Ustrzycki, Mirosław Ustrzycki, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON Sp. z o.o., nr dopuszczenia 478/4/2014/2016

Запропонований для рецензування підручник призначений для використання у навчальних закладах, які є останнім етапом здобуття середньої освіти у Польщі, а саме: у загальноосвітніх ліцеях, технікумах, а також загальноосвітніх ліцеях для дорослих.

Хронологічно матеріал підручника охоплює період від кінця XVIII до початку XX століття, або від подій Великої Французької революції до початку Першої світової війни. Структурно підручник складається з двох розділів: “Світ, Європа і польські землі – I половина XIX століття” та відповідно – “Світ, Європа і польські землі – II половина XIX століття”.

На відміну від першої частини підручника, де окрім політичної історії значна увага приділена аспектам культурного розвитку, змінам у соціальній структурі суспільства, повсякденню, матеріал другої частини пов'язаний передусім із політичними та геополітичними змінами, якими було наповнене XIX століття. Так само, як і у першій частині підручника, логіка викладу матеріалу передбачає розгляд історії польських земель у широкому контексті світової та європейської історії.

Надзвичайно позитивно, що автори підручнику значну увагу приділяють аспекту гендерної історії. Навчальна книга пропонує аналіз тексту наполеонівського Цивільного кодексу – правової збірки, яка була важливою віхою на шляху емансипації жінок. Завдяки підручнику учні можуть дізнатися про рух суфражисток, про постаті відомих жінок (наприклад Марії Склодовської-Кюрі – першої викладачки Сорбонни), про рівноуправнення жінок у контексті поширення виборчого права тощо.

Ще одним важливим аспектом підручника стала історія європейських євреїв. Зокрема у книзі є матеріал, присвячений динаміці громадської думки стосовно євреїв, явищу єврейського просвітництва (Гаскалі), появи та розвитку хасидського руху, процесу емансипації євреїв у країнах Європи, зокрема на території польських земель, які знаходились під пруським пануванням, проявам дискримінації євреїв у Італії (період правління Віктора Емануїла I), польсько-єврейському співробітництву та порозумінню напередодні січневого повстання 1863 р., антиєврейським погромам в Російській імперії у 1881 р., єврейській еміграції, зародженню та розвитку сіоністського руху, ставленню окремих політичних сил польських земель, зокрема так званої “енденції” до польських євреїв тощо. Якщо коротко підсумувати, то саме євреям як етнічній, релігійній групі, що не мала власної державності, присвячена найбільша увага з боку авторів підручника (друге місце за обсягом у книзі займають аспекти історії та долі корінного індіанського населення США).

Як на нашу думку, у значно скороченому варіанті висвітлено українські чи польсько-українські сюжети історії XIX століття. Український чи, якщо бути точним, русинський слід вперше з'являється у тексті, присвяченому періоду “Весни народів” на території Галичини: підкреслено посилення русинського (українського) фактору та його політизація – поява Головної Руської Ради, підтримки русинського руху з боку греко-католицької церкви, участь русинів (українців) у засіданнях З'їзду слов'янських народів у Празі (червень 1848 р.) (с. 128 – 129). У подальшому українці як окрема етнічна та політична група з'являється на сторінках навчальної книги лише у контексті політичної боротьби польських та русинських кіл Галичини протягом другої половини XIX – на початку XX ст. Підкреслюючи селянський статус українців Східної Галичини (до 90%) (с. 234), автори підручника відзначають низку досягнень українського народолюбського руху

у царині культури (створення «Просвіти», Товариства імені Шевченка), наявність кількох течій в українському русі (народовці, москвофіли), роль українського письменника Івана Франка у формуванні соціалістичних осередків Галичини. Важливим, як на нашу думку, є відзначення факту, що успіхи польської громади на шляху домінування в самоврядних органах Галичини досягалися й за рахунок української частини цього краю, зокрема певної дискримінації у питаннях доступу до органів влади, утрудненні у здобутті освіти українською мовою тощо (с. 234). Утім, характерно, що у висновках до параграфу 7 (*“Польські землі у другій половині XIX ст.”*), на які учням пропонують звернути увагу, теза про польсько-українське протистояння відсутня.

Традиційно невисвітленими у підручнику залишилися аспекти позитивної взаємодії та взаємних впливів польського та українського суспільно-політичних рухів на теренах, які увійшли до складу Російської імперії. Приділяючи увагу “Молодій Італії” та впливу ідей Джузеппе Мазіні на появу “Молодої Польщі”, автори підручника нічого не говорять про вплив який чинила діяльність та ідеї польських інтелектуалів на українське ліберальне і національне середовище, виразником якого наприкінці 40-х рр. XIX ст. стало “Кирило-Мефодієвське Товариство”. Немає жодної згадки про участь вихідців з українських теренів у польському січевому повстанні (показовою у цьому плані є постать Андрія Потебні), хоча подано згадки, наприклад, про долучення до польських повстанців колишніх гарибальдійців (Франческо Нулло та ін.) (с. 216).

Характеризуючи епоху правління Олександра II, як таку, що відзначалася ліберальністю стосовно національних меншин (у тексті підручника вжито оригінальний термін “посевастопольська відлига”) (с. 205), автори навчальної книги нічого не пишуть про низку заходів російського імперського уряду стосовно обмеження українського руху – так звані “Валуєвський циркуляр” (1863 р.), “Емський указ” (1876 р.) та ін. Загалом сюжети, пов’язані з історією Російської імперії другої половини XIX ст. показано дещо відірвано від інших подій, про які йдеться у підручнику. Так, наприклад, ведучи мову про позитивні наслідки запровадження земської реформи в імперії (1864 р.), автори не вказують, що на Правобережній Україні (чи на *“Забраних землях”*) земства, як орган самоврядування, були впровадженні лише у 1911 р. саме через побоювання активізації польського руху. У цій же частині, присвяченій Російській імперії, виявлені окремі погрішності фактографічного характеру. Так, наприклад, учасника замаху на Олександра II, вихідця з польських теренів – Ігнатія Гриневецького, автори підручника чомусь називають Олександром (с. 208). На карті *“Економіка в Росії 1857 – 1881 рр.”* (с. 210) не знайшлося місця для Катеринослава – одного із центрів промислового розвитку Півдня Російської імперії та водночас місця, де свої проекти реалізовував іноземний капітал та промисловці з інших регіонів імперії – у тому числі з території польських земель.

Проте, порівняно із першою частиною підручника, друга не містить великої кількості подібного роду недоліків та загалом відповідає рівню якісного підручника з історії відповідного періоду.

Єгор Врадій,
кандидат історичних наук